

ความสัมพันธ์ข้ามชาติของแรงงานลาว ในจังหวัดขอนแก่น¹

Transnational Relations of Lao Migrant Workers in Khon Kaen

ภัทรา วรลักษณ์^{a*} และ มณีมัย ทองอยู่^b

Patra Woralak^{a*} and Maniemai Thongyou^b

^{ab}*Faculty of Humanities and Social Science, Khon Kaen University
Khon Kaen 40002, Thailand*

*Corresponding author. Email: patra.katai@gmail.com

Abstract

This article aims to explain the transnational relations of Lao migrant workers in Khon Kaen using the Transnational Living Concept as a framework. The target group of the study consisted of Lao migrant workers who crossed the border to work in Thailand according to the memorandum of understanding (MOU). Qualitative research methods, including semi-structured interviews, in-depth interviews, participant observation, and non-participant observation were employed. The research discovered that these workers maintained transnational relations with family and community in many ways: communicating across the border, transferring money to their hometown, supporting local agricultural products, visiting their hometown, participating in social activities with relatives, and some becoming transnational entrepreneurs. Meanwhile, the families also maintained transnational relations with the migrant workers by visiting them in Thailand and consuming cross-border products, some of which they took back to sell in Laos. This research suggests that transnational relations of Lao migrant workers include the economy, society, and culture, and arose from the actions of the workers themselves and their families. Being legal workers under the MOU helps to decrease the restrictions in travelling across the border and enables the

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์สาขาลุ่มน้ำโขงศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เรื่อง วิถีชีวิตข้ามชาติของแรงงานลาวในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

workers' families to visit them in Thailand. Moreover, it helps meet the families' desire to travel and experience modernity in Thailand.

Keywords: Transnational relations, transnational living, migrant workers, Lao migrant workers in Khon Kaen

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งอธิบายความสัมพันธ์ข้ามชาติของแรงงานลาวในจังหวัดขอนแก่น โดยใช้นวัตกรรมชีวิตข้ามชาติ (Transnational Living) เป็นกรอบในการอธิบาย กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาคือ แรงงานลาวที่ข้ามแดนมาทำงานในประเทศไทยตามข้อตกลงการจ้างแรงงานระหว่างรัฐ (MOU) ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ กึ่งโครงสร้าง การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม งานวิจัยนี้พบว่าแรงงานลาวในจังหวัดขอนแก่น มีการรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติกับครอบครัวและชุมชนที่มาจากด้วยปฏิบัติการที่หลากหลาย ได้แก่ การสื่อสารข้ามแดน การส่งเงินกลับบ้านเกิด การสนับสนุนการผลิตทางการเกษตรของครัวเรือน การเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิด การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและเครือญาติ และการเป็นผู้ประกอบการข้ามชาติ ขณะเดียวกันครอบครัวก็มีปฏิบัติการรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติกับแรงงาน ด้วยการเดินทางมาเยี่ยมแรงงานลาวที่ประเทศไทย การบริโภคสินค้าข้ามพรมแดนและการนำสินค้าไทยกลับไปขายที่ลาว งานวิจัยจึงเสนอว่าความสัมพันธ์ข้ามชาติของแรงงานลาว เป็นความสัมพันธ์ที่หลากหลายทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการของตัวแรงงานเองและจากครอบครัวของแรงงาน การเป็นแรงงานที่ถูกต้องตามกฎหมายภายใต้ MOU ช่วยลดข้อจำกัดในการเดินทางข้ามพรมแดน และทำให้ครอบครัวแรงงานสามารถเดินทางเข้ามาในประเทศไทยเพื่อเยี่ยมเยียน และเป็นการตอบสนองความปรารถนาของครอบครัวแรงงานที่จะมาท่องเที่ยวและมีประสบการณ์ความทันสมัยในประเทศไทย

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ข้ามชาติ วิธีชีวิตข้ามชาติ แรงงานข้ามชาติ แรงงานลาวขอนแก่น

บทนำ

การที่แรงงานลาวข้ามแดนมาทำงานในประเทศไทยที่โรงงานรองเท้าจังหวัดขอนแก่น ตามบันทึกข้อตกลงการจ้างแรงงานระหว่างรัฐ (MOU) ที่มีสัญญา

การทำงาน 2 ปีและต่อสัญญาได้อีก 2 ปี รวมเป็น 4 ปี ทำให้แรงงานหาวิธีการรักษาความสัมพันธ์กับบ้านเกิดในรูปแบบต่าง ๆ การทำงานที่จังหวัดขอนแก่นซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลนักจากพรมแดนไทย-ลาว ทำให้แรงงานลาวสามารถเดินทางกลับบ้านด้วยรถยนต์หรือรถประจำทางระหว่างประเทศสายขอนแก่น-เวียงจันทน์ได้อย่างค่อนข้างสะดวก ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารและธุรกรรมทางการเงิน ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้แรงงานสามารถเชื่อมโยงกับผู้คนและชุมชนในถิ่นต้นทางได้ง่ายขึ้น การรักษาความสัมพันธ์ของแรงงานลาวกับบ้านเกิดเป็นความสัมพันธ์ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเป็นความสัมพันธ์ของสองพื้นที่ ความสัมพันธ์ข้ามชาตินี้ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมระหว่างไทยกับลาว ก่อให้เกิดการไหลเวียนของผู้คน สินค้าของสองประเทศ นอกจากนี้ปฏิบัติการรักษาความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนี้มิใช่เป็นปฏิบัติการของตัวแรงงานลาวเท่านั้น แต่ครอบครัวและญาติพี่น้องของแรงงานก็มีปฏิบัติการเช่นกัน

กวาร์นิโซ (Guarnizo, 2003) เสนอว่ากระบวนการหนึ่งในวิถีชีวิตข้ามชาติ² คือ การรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของแรงงานกับสังคมที่ตนเองจากมา ซึ่งส่งผลให้เกิดความต้องการในการติดต่อสื่อสารและการเดินทาง โดยสนาการดำรงชีพข้ามชาติไม่ได้จำกัดเฉพาะเพียงการส่งเงินกลับบ้านเท่านั้น กวาร์นิโซเสนอให้มองกิจกรรมเศรษฐกิจข้ามชาติให้ครอบคลุมหลายประเด็น ได้แก่ การส่งเงินกลับ การเป็นผู้ประกอบการข้ามชาติ และการสนับสนุนการพัฒนาชุมชน โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของแรงงานในฐานะผู้กระทำการ นอกจากนี้ยังมีบทบาทในฐานะเป็นพลเมืองของชาติ กิจกรรมทางสังคม วัฒนธรรม การรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติ ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างถิ่นปลายทางที่แรงงานย้ายไปทำงานกับถิ่นที่อยู่เดิมในบ้านเกิด และสิ่งที่ตามมาคือ การรับเอาความเคยชิน

² วิถีชีวิตข้ามชาติ ตามทัศนะของกวาร์นิโซ ประกอบด้วย 2 กระบวนการคือ 1) การรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง และ 2) การผลิตซ้ำปฏิบัติการทางวัฒนธรรม ซึ่งในบทความนี้จะเสนอเฉพาะเรื่องการรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติเท่านั้น ส่วนกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ผู้เขียนได้เคยเสนอบางส่วนของผลงานวิจัยไว้ในการประชุม International Conference on Humanities and Social Sciences 2014 (IC-HUSO2014) at Khon Kaen University, Thailand, November 20-21.

จากถิ่นที่อยู่เดิมและการบริโภคแบบเดิมมาใช้ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้ย้ายถิ่นผ่านปฏิบัติของกระบวนการย้ายถิ่น (Guarnizo & Diaz, 1999) การรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติจึงเกิดขึ้นจากการที่แรงงานย้ายถิ่นไปทำงานและเชื่อมโยงกับชุมชนบ้านเกิดที่จากมา

กลุ่มเป้าหมายในงานศึกษานี้เป็นแรงงานภายใต้ MOU ซึ่งยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ข้ามชาติของแรงงานในกลุ่มนี้มากนัก งานที่ศึกษาแรงงานลาวภายใต้ MOU เช่น งานของ Kwaennoi (2011) Khaopanya (2011) และ Suttisa (2013) ศึกษาในประเด็นคุณภาพชีวิตการทำงานและกระบวนการเข้าสู่การจ้างงาน การปรับตัวและต่อรองของแรงงาน งานส่วนใหญ่ที่ศึกษาความสัมพันธ์ข้ามชาติของแรงงาน เป็นการศึกษาแรงงานในกลุ่มที่เข้ามาออก MOU มากกว่า เช่น งานของ Sukklom (2004) Panyakaew (2012) และ Kerdmongkol (2012) ซึ่งเน้นศึกษาในประเด็นสาเหตุและผลกระทบของการย้ายถิ่น และการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้สามารถปรับตัวและการสร้างอัตลักษณ์ของแรงงาน

บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอว่าแรงงานลาวรักษาความสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชนที่บ้านเกิดอย่างไร ครอบครัวและญาติพี่น้องของแรงงานมีการรักษาความสัมพันธ์กับแรงงานอย่างไร ลักษณะความสัมพันธ์ข้ามชาติที่เกิดขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมเป็นอย่างไร และผลที่ตามมาเป็นอย่างไร โดยนำแนวคิดวิถีชีวิตข้ามชาติของกวาร์นิโซ เป็นแนวคิดหลักในการวิเคราะห์ เพื่อศึกษาการรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติของแรงงานลาวในจังหวัดขอนแก่น ภายใต้กรอบแนวคิดที่ว่าแรงงานลาวมีการรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมกับสังคมที่ตนเองจากมา ซึ่งส่งผลเกิดความต้องการในการติดต่อสื่อสารและการเดินทาง ทำให้เกิดปฏิบัติการรักษาความสัมพันธ์กับบ้านเกิด ทั้งที่เกิดจากแรงงานลาวและครอบครัวของแรงงานลาว

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เลือกศึกษาแรงงานลาวในโรงงานรองเท้าจังหวัดขอนแก่นที่ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นโรงงานผลิตชิ้นส่วนและประกอบ

รองเท้าเพื่อการส่งออก เป็นโรงงานที่มีแรงงานลาวเข้ามาทำงานมากที่สุดในจังหวัดขอนแก่น และเป็นแรงงานลาวที่เข้ามาทำงานภายใต้บันทึกข้อตกลงระหว่างรัฐ (MOU) ด้วย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ในการศึกษาวิจัย มีระยะเวลาการศึกษา 2 ปี ตั้งแต่ตุลาคม 2556 - ตุลาคม 2558 โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ประกอบด้วยแรงงานลาวทั้งเพศหญิงและชายจำนวน 23 คน แบ่งเป็นแรงงานหญิงจำนวน 16 คน แรงงานชาย 7 คน มีอายุระหว่าง 20-35 ปี สถานภาพแต่งงานจำนวน 18 คน โสด 4 คน และหย่าร้าง 1 คน แรงงานที่สมรสแล้วมีบุตร 1-2 คน

ปฏิบัติการเพื่อรักษาความสัมพันธ์กับบ้านเกิด

แรงงานลาวที่ข้ามแดนมาทำงานที่โรงงานรองเท้าจังหวัดขอนแก่นในการศึกษาคั้งนี้ เข้ามาทำงานตามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือการจ้างแรงงานระหว่างไทยกับลาว หรือที่เรียกว่า MOU อาชีพเดิมของแรงงานในขณะที่อยู่ประเทศลาวส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร รองลงมาคืออาชีพรับจ้าง แรงงานส่วนใหญ่มาจากแขวงเวียงจันทน์ การเดินทางจากแขวงเวียงจันทน์มาขอนแก่น ใช้เส้นทางหมายเลข 13 ผ่านทางด่านพรมแดนหนองคาย และเดินทางต่อถึงจังหวัดขอนแก่น และแรงงานที่มาจากแขวงจำปาสัก ผ่านด่านพรมแดนช่องเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี การมีถนนที่เชื่อมต่อกันของไทยกับลาว เอื้อต่อการเดินทางเข้ามาทำงาน ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คนและสินค้าได้มากขึ้น

โรงงานรองเท้าจังหวัดขอนแก่น ตั้งอยู่ในเขตตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น ห่างจากตัวเมืองขอนแก่นประมาณ 15 กิโลเมตร โดยพบว่าหลังจากที่มีข้อตกลงความร่วมมือการจ้างแรงงานระหว่างไทยกับลาว โรงงานได้นำเข้าแรงงานตามข้อตกลงตั้งแต่ปี 2548 เป็นต้นมา การเป็นแรงงานภายใต้ MOU มีความแตกต่างจากแรงงานประเภทอื่นๆ เนื่องจากแรงงานมีใบอนุญาตการทำงาน ได้รับการคุ้มครองสิทธิแรงงาน และมีการส่งกลับแรงงานที่ครบวาระการจ้างงานด้วยแรงงานลาวที่มาทำงานในโรงงานรองเท้า ได้มีปฏิบัติการในการรักษาความสัมพันธ์

ข้ามชาติ โดยการรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาตินี้ เกิดขึ้นทั้งจากแรงงานและครอบครัว เนื่องจากบริบทเชิงพื้นที่ของถิ่นต้นทางกับปลายทางที่มีระยะทางที่ไม่ห่างไกลมากนัก ความก้าวหน้าของการคมนาคมระหว่างประเทศ เทคโนโลยีการสื่อสารและธุรกรรมทางการเงิน ความสะดวกในการข้ามแดนอย่างเสรีของประชากรในรัฐชาติที่มีพรมแดนติดต่อกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เอื้ออำนวยต่อการรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติ ขณะที่การเป็นแรงงานภายใต้ MOU ซึ่งมีเงื่อนไขการจ่ายค่าผ่านแดนที่สูงขึ้น ทำให้ครอบครัวของแรงงานเป็นฝ่ายข้ามแดนมาเยี่ยมแรงงานแทน ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คน สินค้า วัฒนธรรมของถิ่นต้นทางและปลายทาง อันเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงทั้งสองประเทศ ดังรายละเอียดดังนี้

1. ปฏิบัติการของแรงงานในการรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติ

1.1 การสื่อสารข้ามพรมแดน

การที่แรงงานอยู่ห่างไกลจากบ้านเกิดเป็นเวลานาน ทำให้ต้องการสื่อสารกับคนในครอบครัว โดยมักจะใช้โทรศัพท์มือถือติดต่อกับทางบ้านทุกอาทิตย์ อาทิตย์ละ 2-3 ครั้ง บางคนก็โทรศัพท์กลับบ้านทุกวัน หากเป็นแรงงานที่สมรสแล้ว และมีบุตรหลานอยู่ที่บ้าน พบว่าจะมีความถี่ในการโทรศัพท์กลับบ้านมากกว่าแรงงานที่โสด นอกจากนั้นยังพบว่าแรงงานหญิงลาวจะสื่อสารกับครอบครัวมากกว่าแรงงานชาย ในส่วนการใช้เครือข่ายโทรศัพท์ พบว่าส่วนใหญ่ใช้เครือข่าย DD (นามสมมุติ) เพราะค่าโทรถูกกว่าเครือข่ายอื่น โดยคิดค่าโทรนาทีละ 3 บาท แต่หากครอบครัวของแรงงานโทรศัพท์มาจากประเทศลาว จะต้องเสียค่าโทรศัพท์แพงกว่าในอัตรานาทีละ 8 บาท ส่วนใหญ่แรงงานจึงเป็นฝ่ายที่ติดต่อกลับไปหาครอบครัวที่ประเทศลาว จะเห็นได้จากที่แรงงานลาวเล่าให้ฟังว่า

“...พี่โทรกลับบ้านทุกอาทิตย์ ใช้เครือข่าย DD (นามสมมุติ) ในแต่ละเดือนเสียค่าโทรประมาณ 100 บาท โทรกลับบ้านนาทีละ 3-4 บาท อาทิตย์หนึ่งจะโทรสัก 2 ครั้ง เพื่อสอบถามสารทุกข์สุกดิบกับพ่อแม่ พ่อแม่ถามว่าทำงานเป็นอย่างไร ได้เงินเดือนหรือเปล่า ให้อุดทนทำงาน หาเงิน และบอกให้ฝากเงินมาให้ และใช้โทรศัพท์ในการสื่อสารส่งข่าว หากมีงานอะไรที่บ้าน จะให้ส่งเงินไปให้ การโทรศัพท์จึงช่วย

“ไม่ให้คิดถึงบ้านและลูกๆ ได้คุยปรึกษากัน ช่วยให้มีกำลังใจในการทำงาน แต่ได้ยินเสียงก็ทำให้ไม่ห่วง เพราะรู้ว่าครอบครัวสบายดี...”
(Sangtong [Pseudonym], 2014)

การสื่อสารข้ามพรมแดนทางโทรศัพท์ เป็นการติดต่อที่สะดวก ได้ยินเสียง ได้พูดคุย ช่วยลดความกังวล ได้ไต่ถามทุกข์สุขของคนในครอบครัว ทำให้หายคิดถึง และอำนวยความสะดวกในการทำธุระเรื่องต่างๆ ที่บ้านเกิดด้วย เช่น การทำบุญ การวางแผนการทำเกษตร การสื่อสารข้ามแดนจึงเป็นช่องทางอำนวยความสะดวกให้แรงงานสามารถทำหน้าที่ในบทบาทของตนเอง แม้ไม่ได้อยู่ที่บ้านเกิดก็ตาม แรงงานเลือกใช้การสื่อสารผ่านโทรศัพท์มือถือเป็นหลักเพราะมีความสะดวกมากกว่าช่องทางอื่นๆ

1.2 การส่งเงินกลับบ้านเกิด

การส่งเงินกลับบ้านนับเป็นปฏิบัติการที่เกิดขึ้นอย่างเด่นชัดของแรงงานลาว ที่แสดงให้เห็นถึงการรักษาความสัมพันธ์กับบ้านเกิด โดยพบว่าจำนวนเงินที่ส่งกลับจะแตกต่างกันตามบทบาทและความรับผิดชอบต่อครอบครัว แรงงานลาวที่เป็นวัยผู้ใหญ่มีบุตรที่ต้องเลี้ยงดูที่บ้านเกิด มักจะส่งเงินกลับอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งจำนวนเงินที่ส่งกลับมีจำนวนมากกว่าแรงงานลาวที่ยังเป็นวัยรุ่นและไม่มีภาระทางครอบครัว โดยพบว่าแรงงานที่ยังโสดโดยเฉพาะแรงงานผู้ชายที่ยังไม่มีภาระทางครอบครัว มักใช้จ่ายเงินไปกับการสังสรรค์กับเพื่อน สะท้อนให้เห็นว่าสถานภาพและบทบาทของแรงงานต่อครอบครัวที่แตกต่างกันส่งผลที่ต่างกันต่อการส่งเงินกลับบ้าน

งานวิจัยนี้พบว่าเงินส่งกลับของแรงงานถูกนำไปใช้ในการสร้างบ้านใหม่หรือต่อเติมบ้าน การซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกในบ้านและรถยนต์ การใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การชำระหนี้สิน และการส่งลูกเรียนหนังสือ การส่งเงินกลับจึงส่งผลต่อเศรษฐกิจและสังคมในระดับครัวเรือนคือ การบรรเทาความยากลำบากทำให้แรงงานมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในครอบครัวดีขึ้น

นอกจากนี้ยังพบว่า การส่งเงินกลับบ้านของแรงงานที่มีอายุประมาณ 40-45 ปี มักเป็นการเตรียมตัวสำหรับการกลับไปอยู่บ้านเกิด และแรงงานกลุ่มนี้ ก็วางแผนที่จะไม่ไปทำงานต่างถิ่นอีก การมาทำงานจึงเน้นการเก็บเงินเป็นทุนเพื่อไปประกอบอาชีพอย่างอื่น เช่น การเก็บเงินเป็นทุนไว้ค้าขายหลังจากที่หมดสัญญาจ้างของไทย สอดคล้องกับงานของ Laongpiw (2006: 62-63) ที่ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมข้ามพรมแดนของชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า พบว่าการส่งเงินกลับเป็นการแสดงถึงพันธะของแรงงานข้ามชาติที่มีต่อครอบครัวของตน และมีนัยยะถึงการเป็นแรงงานข้ามชาติที่ประสบความสำเร็จในสายตาของคนในหมู่บ้าน เพราะเป็นรูปธรรมที่แสดงให้เห็นว่าแรงงานประสบความสำเร็จ โดยสรุปแล้ว แรงงานมีช่องทางในการส่งเงินกลับหลากหลายวิธีด้วยกัน จำแนกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1) ในช่วงปี 2548 -2550 โรงงานได้ให้บริการส่งเงินกลับให้แรงงานลาว ด้วยการโอนเงินไปยังบริษัทนายหน้าที่ สปป.ลาว แล้วให้ครอบครัวไปรับเงินกับบริษัทที่ สปป.ลาว แต่ต่อมาได้หยุดให้บริการ

2) การฝากเงินกลับไปกับญาติหรือคนในหมู่บ้านเดียวกัน หากมีญาติพี่น้องมาเยี่ยมที่ขอนแก่น แรงงานก็จะฝากไปกับญาติหรือคนในหมู่บ้านเดียวกันที่มาเยี่ยมลูกหลาน ซึ่งพบว่า มีญาติมาเยี่ยมลูกหลานอยู่เสมอ ทำให้แรงงานสามารถฝากเงินไปได้บ่อยครั้งในแต่ละปี

3) การเดินทางนำเงินกลับไปยังบ้านเกิดด้วยตนเอง แรงงานจะเดินทางกลับบ้านในช่วงเทศกาล เช่น ในช่วงปีใหม่และวันสงกรานต์ นอกจากเทศกาลสำคัญแล้วหากแรงงานมีเหตุจำเป็นที่จะต้องกลับบ้านเพื่อจัดการธุระสำคัญหรือร่วมงานบุญ แรงงานก็จะใช้จังหวะในช่วงเวลาเหล่านี้เพื่อนำเงินกลับไปให้ครอบครัว

4) การส่งเงินผ่านนายหน้า วิธีนี้เป็นการโอนเงินเข้าบัญชีคนไทยในจังหวัดหนองคาย หรือจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งคนไทยมักจะมีญาติเป็นคนลาว พอแรงงานโอนเงินให้แล้วก็บอกให้ญาติไปรับเงินกับคนลาวที่หมู่บ้านหรือมารับที่ด่านตรวจคนเข้าเมือง โดยคิดค่าบริการตามจำนวนเงินที่โอน ในอัตรา 40 บาทต่อเงิน 1,000 บาท (คิดเป็นค่าบริการร้อยละ 4)

การส่งเงินกลับบ้านเป็นการแสดงถึงบทบาทของแรงงานที่มีต่อครอบครัวของตน ในฐานะหัวหน้าครอบครัวที่ดี แม่ที่ดี ลูกที่ดีของครอบครัว จากการที่แรงงานต้องทำหน้าที่ตามบทบาทของตนเองในครอบครัว ซึ่งต้องรับผิดชอบภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือน การส่งลูกหรือน้องเรียนหนังสือ การผ่อนชำระหนี้สินของครอบครัว โดยบทบาทของแรงงานต่อครอบครัวมีความเชื่อมโยงกับเงินส่งกลับไม่ว่าจะเป็นจำนวนเงินและความถี่ในการส่งเงินกลับ การส่งเงินกลับบ้านยังมีนัยยะถึงการเป็นแรงงานที่ประสบความสำเร็จในสายตาของญาติพี่น้องและคนในชุมชน และการเตรียมตัวในเรื่องอาชีพและการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงของชีวิตในอนาคตด้วย

1.3 การสนับสนุนการผลิตทางการเกษตรกรรมของครัวเรือน

ปรากฏการณ์อีกอย่างที่น่าสนใจคือ นอกจากแรงงานลาวจะส่งเงินกลับบ้านเพื่อให้ครอบครัวได้ใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน เช่น สร้างที่อยู่อาศัย การซื้อสินค้าสำหรับใช้ในครัวเรือน ยังพบว่ามี การส่งเงินเพื่อไปลงทุนทำเกษตรกรรมของครัวเรือนด้วย เช่น ทำสวนผัก ทำไร่ ทำนา โดยให้คนในครอบครัวและญาติพี่น้องเป็นคนทำเกษตรแทน ส่วนแรงงานทำหน้าที่สนับสนุนทุนในการซื้อปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี และเมล็ดพันธุ์ งานวิจัยนี้พบว่าเงินทุนที่แรงงานส่งกลับบ้านเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ครอบครัวสามารถดำรงการผลิตทางการเกษตรต่อไปได้ นอกจากนี้ยังมีความพยายามในการซื้อที่ดินเพื่อทำเกษตรกรรมด้วยเงินส่งกลับด้วย เห็นได้จากคำบอกเล่าของแรงงานดังนี้

“...ส่งเงินกลับไปลงทุนทำเกษตรที่บ้านตามฤดูกาล นำไปซื้อเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี ที่สวนปลูกทั้งผักซีฝรั่ง กล้วย มะเขือ และข้าวโพด มีเนื้อที่ประมาณ 4 ไร่ ลงทุนประมาณ 20,000 บาท ปลูกแซมกันไว้หลายชนิด และอยากเก็บเงินซื้อที่ดินด้วย...” (Sangtong [Pseudonym], 2014)

โดยสรุปการสนับสนุนเงินลงทุนทำเกษตรกรรมให้แก่ครอบครัวถือเป็นความรับผิดชอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของแรงงาน พวกเขา มองว่าต้องส่งเงินเงินกลับไปให้ครอบครัวลงทุนทำเกษตรกรรม เพราะเกษตรกรรมยังเป็นช่องทาง

หลักของรายได้ของคนในของครอบครัว โดยเฉพาะในครอบครัวที่ไม่ได้ออกไปรับจ้างต่างถิ่น ซึ่งการลงทุนทำเกษตรในแต่ละครั้งต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก รายได้จาก การขายผลผลิตในบางปีที่มีราคาต่ำ ทำให้ประสบปัญหาการขาดทุน มีเงินทุนไม่เพียงพอต่อการลงทุนทางการเกษตรในครั้งต่อไป แต่ครอบครัวก็ยังคงทำเกษตรกรรมในทุกๆ ปี เนื่องจากส่วนใหญ่มองว่ายังมีกำไรจากการทำเกษตรและการเกษตรก่อให้เกิดรายได้ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เงินส่งกลับของแรงงานจึงทำให้ครอบครัวดำรงการผลิตต่อไปได้เพราะมีเงินทุนมากขึ้นเพื่อนำไปซื้อปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมีและเมล็ดพันธุ์

1.4 การเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิด

การเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิด นับเป็นปฏิบัติการในการรักษาความสัมพันธ์กับบ้านเกิดของแรงงานลาวที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ส่วนใหญ่พบว่าแรงงานจะกลับบ้านประมาณปีละ 2-3 ครั้ง โดยมักกลับช่วงเทศกาลสำคัญที่โรงงานกำหนดเป็นวันหยุดต่อเนื่องหลายวัน เช่น วันปีใหม่และวันสงกรานต์ หรือหากมีงานบุญหรืองานสำคัญที่บ้าน เช่น ทำบุญบ้าน งานแต่งงาน งานศพ แรงงานจะลางานแล้วเดินทางกลับไปร่วมงานที่บ้านเกิด จากการศึกษาพบว่าความถี่ในการกลับบ้านจะแตกต่างกันไปในแต่ละคน บางคนจะกลับในทุกปีและกลับปีละหลายครั้ง ขณะที่บางคนจะกลับเมื่อหมดสัญญาแล้วคือ 2 ปี การตัดสินใจว่าจะกลับบ้านเกิดบ่อยครั้งเพียงใดนั้น พบว่าเชื่อมโยงกับระยะทางและค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น หากแรงงานอยู่แขวงเวียงจันทน์ที่ข้ามด่านพรมแดนหนองคาย แรงงานจะกลับบ้านเกิดบ่อยกว่าแรงงานที่อยู่ทางลาวใต้ แขวงจำปาสัก เพราะการเดินทางกลับบ้านมีค่าใช้จ่ายสูง คือแรงงานจะต้องจ่ายค่ารถและยังต้องจ่ายค่าผ่านแดนครั้งละ 1,300 บาทต่อคนตั้งสะท้อนจากคำบอกเล่าของแรงงาน

“...มาทำงานในไทยได้ 2 ปีแล้ว ปี ค.ศ. 2012 ได้กลับไปเยี่ยมบ้านเกิด 3 ครั้ง ในวันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา และบุญกฐิน ในปี 2013 ได้กลับบ้านในช่วงบุญเข้าพรรษา (เดือนแปด) ส่วนใหญ่จะกลับบ้านเมื่อมีธุระที่บ้านด้วย เช่น มีทำบุญบ้าน ไปรับลูกมาอยู่ด้วย และในช่วงหยุดยาว เช่น วันปีใหม่ไทยและวันสงกรานต์ ถ้าไม่ใช่ช่วงวันหยุดยาว

จะไม่กลับ เพราะมีค่าใช้จ่ายเยอะ และหยุดงานบ่อยไม่ได้...”

(Sangtong [Pseudonym], 2014)

การเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดถือเป็นปฏิบัติการที่เกิดขึ้นเพื่อรักษาความสัมพันธ์กับครอบครัว เครือญาติ ชุมชนที่บ้านเกิด แสดงความผูกพันกับมาตุภูมิของตนเอง โดยความถี่ในการเดินทางกลับแตกต่างกันไปตามพันธะครอบครัว ความสัมพันธ์กับครอบครัวชุมชน ตลอดจนระยะทาง ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง โดยข้อกำหนดของโรงงานเป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจกลับบ้านเกิดเช่นกัน รวมทั้งข้อกำหนดของการเป็นแรงงาน MOU ที่กำหนดให้แรงงานต้องจ่ายค่าผ่านแดนจำนวน 1,300 บาท ซึ่งสำหรับแรงงานถือเป็นค่าใช้จ่ายที่แพงส่งผลกระทบต่อการเดินทางกลับบ้านของแรงงานลาว ทำให้ครอบครัวของแรงงานที่สปป.ลาว เป็นฝ่ายเดินทางมาเยี่ยมเยียนแรงงานลาวที่ประเทศไทย

1.5 การบริโภคสินค้าข้ามพรมแดน

เมื่อแรงงานกลับบ้านไปเยี่ยมบ้านเกิดในช่วงเทศกาลจะนำสินค้าของไทยกลับไปฝากญาติพี่น้อง และนำไปใช้ในครอบครัว ส่วนใหญ่แรงงานมักนิยมไปซื้อของที่ซูเปอร์มาร์เก็ตขนาดใหญ่ในตัวเมืองขอนแก่นคือ บิ๊กซี โลตัส และบางส่วนนิยมซื้อที่ตลาดใกล้โรงงาน โดยมักนิยมซื้อของฝาก จำพวกอาหาร ผลไม้ ขนม ของเล่น และเสื้อผ้า ส่วนของใช้จำเป็น มักจะซื้อของจำพวกเครื่องครัว เช่น หม้อจางานขาม เสื้อ ผ้าห่ม และผงซักฟอก สบู่ ยาสีฟัน เนื่องจากมีราคาที่ถูกกว่าซื้อที่ลาว นอกจากนี้แรงงานยังซื้อสินค้าจำพวกเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น โทรทัศน์ พัดลม เพื่อนำกลับไปใช้ที่บ้าน และจักรยาน เพื่อนำกลับไปฝากให้ลูกหลาน โดยแรงงานจะนำสินค้าเหล่านี้กลับไปบ้านในช่วงเทศกาลปีใหม่และวันสงกรานต์ โดยใช้บริการเหมารถของคนไทยไปส่งที่ด่านพรมแดนหรือเหมารถของคนลาวให้มารับที่ขอนแก่นในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์หากแรงงานมีฐานะจำเป็นก็จะเดินทางกลับบ้านและนำสิ่งของติดไม้ติดมือไปด้วย แต่จะไม่สามารถนำสินค้ากลับไปเป็นจำนวนมากได้ เพราะต้องนั่งรถประจำทางซึ่งไม่สะดวกในการขนสัมภาระจำนวนมาก

การที่แรงงานซื้อสินค้าไทยไปฝากหรือนำไปใช้ที่ครัวเรือน เนื่องจากที่ลาวส่วนใหญ่นิยมใช้สินค้าไทยซึ่งมีราคาค่อนข้างแพง หากแรงงานซื้อสินค้าที่

ห้างสรรพสินค้าในจังหวัดขอนแก่น จะได้สินค้าที่มีราคาถูกกว่า แรงงานยังนิยมซื้อสิ่งของที่ทันสมัยของไทยไปฝากครอบครัวด้วย เช่น แท็บเล็ต โทรศัพทมือถือ โทรทัศน์ ของตกแต่งบ้าน เช่น ผ้าผืน พรมปูพื้น ผ้าห่ม เป็นต้น การซื้อสินค้าของแรงงานจึงไม่เพียงแต่เป็นการซื้อของที่จำเป็นสำหรับใช้ในครัวเรือน แต่ยังเป็น การซื้อสินค้าที่ทันสมัยของไทยไปให้ครอบครัวด้วย เพราะคนลาวมักมองว่าประเทศไทย มีความเจริญและทันสมัยมากกว่าประเทศลาว

การที่แรงงานซื้อสินค้าจากไทยไปฝากลูกและสมาชิกในครัวเรือน ถือเป็น การรักษาความสัมพันธ์กับครอบครัวและญาติพี่น้อง ในอีกแง่หนึ่งพบว่าสินค้า ข้ามพรมแดนที่แรงงานนำกลับไปบ้านเกิดเป็นสินค้าที่แสดงออกถึงความทันสมัย เนื่องจากคนในหมู่บ้านยังไม่มีสินค้าเหล่านั้น นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงออกถึงการ มีกำลังซื้อที่เพิ่มขึ้น ทำให้คนในหมู่บ้านมองว่าแรงงานมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น

1.6 การทำบุญข้ามแดน

คนลาวนับถือพุทธศาสนาแบบเถรวาทอันเป็นเสมือนแบบแผนแห่ง วัฒนธรรมลาวที่ปรากฏทั้งในด้านภาษา ศิลปะ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ พุทธศาสนา จึงเป็นรากฐานของวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม ความคิด ความเชื่อของประชาชน ลาว คนลาวจึงมีประเพณีทางพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออก พรรษา รวมทั้งงานประเพณีต่างๆ ตลอดปี ซึ่งไม่ต่างจากชาวไทยในภาคอีสาน มากนัก โดยเกือบทั้งหมดเป็นงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับฮีตสิบสอง

แม้แรงงานลาวจะไปทำงานต่างถิ่น แต่ด้วยความศรัทธาในพระพุท ศศาสนาและความเชื่อที่ดำรงอยู่ ทำให้เมื่อมาอยู่ที่ประเทศไทยแรงงานก็มักไปทำบุญ ที่วัดไทย และการกลับไปทำบุญที่วัดในประเทศลาว โดยไปร่วมงานบุญตามฮีตคอง ที่มองว่ามีความสำคัญ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวันหยุดที่โรงงานกำหนดด้วย ส่วนใหญ่แรงงาน สามารถกลับบ้านไปทำบุญที่บ้านเกิดในวันสงกรานต์ และบุญออกพรรษา นอกจาก การไปร่วมงานบุญที่บ้านเกิดแล้ว แรงงานยังช่วยทำนุบำรุงศาสนา ด้วยการบริจาค เงินสร้างศาลาวัด ปฏิสังขรณ์วัด และหอระฆังที่วัดลาวตามจิตศรัทธา ประมาณ 500-1,000 บาท แต่หากแรงงานไม่สามารถไปร่วมงานบุญที่บ้านเกิดได้ แรงงาน ก็จะไปฝากเงินไปกับญาติพี่น้องที่มาเยี่ยม หรือโอนเงินไปร่วมทำบุญ เช่น บุญข้าว

ระดับดินและบุญข้าวสาก ซึ่งแรงงานมองว่ามีความสำคัญเนื่องจากการทำบุญไปให้บรรพบุรุษ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อแม่ที่เสียชีวิตไปแล้ว ดังจะเห็นได้จากคำพูดของแรงงานที่ว่า

“... หากไม่ได้กลับบ้านเมื่อมีงานบุญที่บ้านเราจะฝากเงินไปทำบุญ กับญาติที่มาเยี่ยม หรือนายหน้าที่มารับส่งคน แต่บางครั้งก็โอนเงินไปที่ธนาคาร ถ้าใกล้งานบุญสำคัญ ญาติจะโทรมาบอกว่าวันไหน แล้วเราฝากเงินไปทำบุญ แต่ถ้าได้กลับบ้านช่วงบุญปีใหม่และสงกรานต์ เราจะไปทำบุญที่วัดสม่าเสมอ เป็นการไปบริจาคเงินให้วัดที่กำลังสร้างศาลา หรือหอระฆัง แต่บริจาคไม่เยอะหรอก เพราะเราไม่ได้มีเงินมาก จึงบริจาคตามจิตศรัทธา เพราะคนลาวที่ไปทำงานที่ไทยไม่ได้มีเงินมีทองอะไรมาก...” (Pimlee [Pseudonym], 2015)

การทำบุญข้ามแดนในอีกรูปแบบหนึ่งคือ หากใครมีงานบุญที่บ้านเกิดจะนำของผ้าป่ามาให้เพื่อน ๆ คนลาวได้ร่วมทำบุญด้วย อาทิเช่น บุญทำหอระฆังที่วัดบ้านถิ่นคำ แขวงเวียงจันทน์ แรงงานลาวได้นำของมาแจกให้ทำบุญร่วมกัน แต่ของผ้าป่าจากลาวไม่ค่อยมีบ่อยมากนัก ส่วนใหญ่มักเป็นของผ้าป่าของวัดไทยที่เพื่อนคนไทยนำมาให้ทำบุญด้วยกัน นอกจากนี้พบว่าแรงงานได้มีความสัมพันธ์กับวัดไทยและคนไทย จะเห็นได้จากการไปทำบุญที่วัดไทยเป็นประจำ ทำให้มีความคุ้นเคยกับพระสงฆ์และญาติโยมที่วัดไทย จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2557 พระสงฆ์ที่วัดป่าบ้านหนองกุง และญาติโยมกว่า 20 คน ได้เดินทางไปทอดผ้าป่าที่บ้านเกิดของแรงงานลาว เพื่อไปทำบุญสร้างหอระฆังที่วัดบ้านโพนทอง เมืองโพนโฮง แขวงเวียงจันทน์ เนื่องจากพระสงฆ์ไทยต้องการไปทำบุญที่วัดลาว เพราะต้องการไปทำบุญให้กับวัดที่ขาดแคลนปัจจัย อีกทั้งเจ้าอาวาสวัดฐักกับพระสงฆ์ที่วัดลาวด้วยการไปทอดผ้าป่าของวัดไทยที่ลาว แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ข้ามแดนของผู้นคนของไทยกับลาว ที่ขยายวงกว้างออกไปในระดับชุมชน อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน วัด พระสงฆ์ข้ามแดน ส่งผลให้แรงงานได้รับการยอมรับจากชุมชนไทย ขณะเดียวกันก็พบว่าคนไทยที่ไปทำบุญที่ลาวได้เรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีของคนลาวมากขึ้นด้วย

โดยสรุปการทำบุญข้ามแดนที่เกิดขึ้น มีทั้งการเดินทางกลับไปทำบุญตามฮีตคองที่บ้านเกิด และการบริจาคเงินสร้างศาลาวัดและหอรบขังที่วัดลาว หากไม่สามารถเดินทางกลับจะส่งเงินกลับไปร่วมทำบุญตามฮีตคอง ส่วนการทอดผ้าป่าของวัดไทยไปที่วัดลาวสะท้อนถึงความสัมพันธ์ข้ามชาติที่กว้างขวางออกไปในระดับชุมชน การทำบุญข้ามแดนจึงเป็นปฏิบัติการที่แสดงออกถึงศรัทธาของแรงงานลาวในพระพุทธศาสนา และความผูกพันแน่นแฟ้นกับชุมชนเดิมของตน และยังช่วยให้ความสัมพันธ์ข้ามแดนขยายออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้นจากระดับปัจเจกและครอบครัวกลายเป็นความสัมพันธ์ในระดับชุมชนด้วย

1.7 การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม และเครือข่าย

ความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดนอีกประการหนึ่งคือ การที่แรงงานให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคมของญาติมิตรในชุมชนบ้านเกิด แม้แรงงานจะข้ามแดนมาทำงานที่ประเทศไทย แต่หากครอบครัวหรือเพื่อนบ้านจัดงานที่สำคัญ แรงงานจะกลับไปร่วมงานที่บ้านเกิด เช่น งานทำบุญบ้าน งานแต่งงาน งานบวช งานศพ หากกิจกรรมใดที่แรงงานมองว่าสำคัญ แม้จะมีค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูง พวกเขา ก็จะกลับไปร่วมงาน แสดงให้เห็นว่าแรงงานให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางสังคม และเครือข่าย เพื่อรักษาความสัมพันธ์กับครอบครัว ชุมชนเป็นอย่างดี นอกจากการเดินทางกลับบ้านเพื่อไปร่วมงานบุญหรืองานที่สำคัญของครอบครัว เมื่อแรงงานเดินทางกลับบ้านก็อาจมีการจัดงานทำบุญบ้าน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีคนทั้งในเครือข่ายและชุมชนมาร่วมงานจำนวนมาก การทำบุญบ้านจึงกระชับความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานกับเครือข่ายและชุมชน

ดังกรณีของคำพอน ซึ่งเป็นแรงงานมาจากบ้านโพนไซ เมืองโพนโฮง แขวงเวียงจันทน์ ทุกครั้งที่คำพอนกลับบ้านในช่วงเทศกาล เขามักจะทำบุญบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว เงินเก็บจากการทำงานจะถูกนำมาใช้ในการจัดงานบุญ ซึ่งการจัดงานแต่ละครั้งใช้เงินจำนวนไม่น้อยคือ ประมาณ 30,000 บาท เนื่องจากมีเครือข่ายและเพื่อนบ้านมาร่วมงานจำนวนมาก การทำบุญบ้านจึงมิใช่เป็นเพียงการสร้างเสริมสิริมงคลแก่ครอบครัวและบ้านเรือน แต่ยังเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ช่วยเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ระหว่างญาติมิตรที่ห่างเหินไปจากการโยกย้ายไปทำงานต่างถิ่นด้วย

โดยสรุปพบว่าแรงงานลาวมีปฏิบัติการในการรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติอย่างหลากหลาย ทั้งการสื่อสารข้ามพรมแดน การส่งเงินกลับบ้านเกิดการสนับสนุนการผลิตทางการเกษตรของครัวเรือน การเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิด การทำบุญข้ามแดน และการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและเครือญาติ จะเห็นได้ว่าแรงงานมีปฏิบัติการรักษาความสัมพันธ์ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

1.8 แรงงานกับการเป็นผู้ประกอบการข้ามชาติ

แม้แรงงานจะทำงานในโรงงาน แต่พวกเขาก็มีปฏิบัติการดำรงชีพด้วยการเป็นผู้ประกอบการข้ามชาติในหลากหลายรูปแบบ ทั้งการให้บริการเติมเงิน การนำสินค้าจากลาวมาขายในไทย การนำสินค้าไทยมาขายในบ้านพัก โดยพบว่าคนที่แรงงานลาวมีความต้องการสื่อสารข้ามแดน ทำให้แรงงานบางคนได้ริเริ่มกิจการให้บริการเติมเงินโทรศัพท์มือถือแก่คนลาวด้วยกัน ทั้งนี้ผู้ให้บริการจะต้องเรียนรู้ระบบการเติมเงินออนไลน์ซึ่งทำได้ไม่ยาก และจะต้องลงทุนเติมเงินกับศูนย์โทรศัพท์ไว้ครั้งละประมาณ 2,000-5,000 บาท เพื่อมาให้บริการเติมเงินแก่แรงงานและคิดค่าบริการ อันเป็นการสร้างรายได้อีกช่องทางหนึ่ง

แรงงานลาวมักนำสินค้าจากลาวมาขายให้เพื่อนๆ คนลาวด้วยกันที่ประเทศไทยเป็นประจำ เมื่อกลับบ้านก็จะนำสินค้าจากลาวมาขายด้วย หรือหากมีญาติพี่น้อง ลูกหลานจะมาเยี่ยมเยียนที่ไทย แรงงานก็จะบอกให้ซื้อของมาขายส่วนใหญ่เป็นอาหารการกิน ไม่ว่าจะเป็นเส้นก๋วยเตี๋ยว เส้นก๋วยจั๊บ หนั๋งแห้ง เนื้อแห้ง หวาย ของป่า (บุนและแหย) ขนมปังบาเกตต์ เป็นต้น พบว่าสินค้าเหล่านี้เป็นที่นิยมของคนลาว เนื่องจากไม่มีขายในไทย หรือแม้สินค้าบางอย่างมีจำหน่ายที่ไทย แต่แรงงานก็มองว่าสินค้าที่ลาวจะมีรสชาติอร่อยกว่าในไทย เพราะแรงงานมีความคุ้นชินกับอาหารในลาวมากกว่า แม้จะต้องซื้อในราคาที่แพงกว่าเท่าตัว แต่พวกเขาก็ยอมจ่าย เช่น เส้นก๋วยจั๊บ ราคาต้นทุน 25 บาทก็จะนำมาขายถูกลง 50 บาท สินค้าอีกประเภทหนึ่งที่นิยมนำมาขาย คือ บุหรี่และสุรา ซึ่งจะมีราคาถูกกว่าไทยมาก จึงเป็นสินค้าที่แรงงานชายนิยมซื้อค่อนข้างมาก นอกจากนี้ยังพบว่ามีการนำเครื่องเงินมาขาย เช่น นาฬิกา สร้อยข้อมือ แหวน ต่างหู มาขายให้เพื่อนๆ ทั้งเงินสดและเงินผ่อน การนำสินค้าจากลาวมาขาย ถือเป็นปฏิบัติการเพื่อหารายได้เสริมจากการ

ที่ต้องเดินทางกลับบ้านเกิดอยู่แล้ว นอกจากนี้การอยู่รวมกันเป็นชุมชนคนลาว ทำให้เอื้อต่อการนำสินค้ามาขายให้กันได้ง่าย

นอกจากนี้แรงงานลาวยังนำสินค้าของไทยมาขายให้กับคนลาวในบ้านพัก แม้โรงงานไม่อนุญาตให้ขาย แต่พวกเขาก็กลยุทธ์ด้วยการแอบนำไปขายในห้องพัก ซึ่งคนลาวก็จะรู้ว่าใครขายบ้างก็จะไปซื้อตามห้อง ดังนั้นห้องพักเปรียบเสมือนร้านค้าของพวกเขา สินค้าที่นำมาขายส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าอุปโภคบริโภค ได้แก่ บะหมี่สำเร็จรูป ไข่ ฟริก น้ำมันพืช นม น้ำตาล กะปิ ปลากระป๋อง กาแฟสำเร็จรูป กาแฟกระป๋อง น้ำอัดลม ผงซักฟอก โดยแรงงานจะไปซื้อสินค้ามาจากห้างบิ๊กซี ทุกอาทิตย์เพื่อนำสินค้ามาขายให้กับเพื่อนคนลาว จะเห็นได้จากคำบอกเล่าของแรงงาน

“...เคยขายของที่ห้องเหมือนกัน ตอนแรกก็ซื้อมาขายไม่มากนัก แต่พอเขาถามหาโน่นนี่ ก็ไปซื้อมาเพิ่ม ก็เลยทำจริงจังมากขึ้น มีรายได้ดี บางคนก็สามารถเก็บเงินจากการทำงานได้เต็มเดือนเลย ส่วนรายได้จากการขายของก็นำมาใช้จ่าย แต่ก่อนมีคนไทยเยอะ ประมาณ 500 คนที่อยู่บ้านพัก ทำให้ขายของดี อย่างเบียร์นี่ขายได้อาทิตย์ละ 20 ลังเลย...” (Rungrueng [Pseudonym], 2014)

กล่าวได้ว่าแรงงานลาว ได้กลายเป็นผู้ประกอบการข้ามชาติในถิ่นใหม่ ในหลายรูปแบบ ทั้งการให้บริการเติมเงิน การนำสิ่งของจากลาวมาขาย การนำสินค้าในไทยขายในห้องพัก แรงงานจึงไม่เพียงแต่ทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานเท่านั้นแต่ยังแสดงบทบาทเป็นผู้กระทำการ ในการเป็นผู้ประกอบการข้ามชาติแบบบางเวลา (part-time entrepreneurs) ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น สามารถนำเงินที่ได้ไปใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ

2. ปฏิบัติการโดยครอบครัวของแรงงานลาวในการรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติ

การที่แรงงานข้ามแดนมาทำงานในประเทศไทยในฐานะแรงงานภายใต้ MOU ที่ถูกกฎหมาย ทำให้ครอบครัวของแรงงานสามารถเดินทางมาเยี่ยมเยียนได้อย่างสะดวกกว่ากรณีที่แรงงานที่เข้ามาทำงานอย่างผิดกฎหมาย ทั้งนี้พบว่า

ครอบครัวจะข้ามแดนโดยใช้พาร์ตपोर्टหรือบัตรผ่านแดน แม้บัตรผ่านแดนจะกำหนดให้คนลาวสามารถเดินทางได้ถึงจังหวัดอุตรธานีเท่านั้น แต่ครอบครัวของแรงงานก็เดินทางมาจนถึงจังหวัดขอนแก่น การที่ครอบครัวมักเดินทางข้ามพรมแดนมาเยี่ยมแรงงานที่ประเทศไทยนั้นมิสาเหตุหลายประการ เช่น แรงงานมีลูกหลานอยู่ที่บ้านที่ลาว ทำให้ญาติต้องพาลูกๆ มาเยี่ยมพ่อแม่ นอกจากนี้คนลาวยังมีค่านิยมและความปรารถนาในการมาท่องเที่ยวและหาประสบการณ์ใหม่ๆ ในไทย โดยพบว่าครอบครัวของแรงงานมีการรักษาความสัมพันธ์กับแรงงาน ดังนี้

2.1 การเดินทางมาเยี่ยมแรงงานที่ประเทศไทย

ข้อกำหนดของการเป็นแรงงานภายใต้ MOU ระบุให้แรงงานต้องจ่ายค่าผ่านด่านทั้งขาเข้าและขาออกค่อนข้างสูงคือ 1,300 บาทต่อคน การเดินทางกลับบ้านแต่ละครั้งจึงมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง เพราะนอกจากค่าผ่านด่านที่แพงแล้ว แรงงานยังต้องจ่ายค่ารถโดยสารหรือค่าเหมารถกลับบ้าน ข้อกำหนดดังกล่าวทำให้แรงงานเลือกใช้วิธีให้ครอบครัวเดินทางเข้ามาในประเทศไทยแทน ขณะที่ครอบครัวของแรงงานมีความต้องการที่จะเดินทางมาเยี่ยมเยียนแรงงานที่ไทยด้วย เพื่อที่จะได้มีโอกาสท่องเที่ยวและเรียนรู้ประสบการณ์ในไทย ด้วยเหตุนี้ครอบครัวและญาติพี่น้องจากประเทศลาว จึงนิยมเดินทางข้ามแดนมาเยี่ยมแรงงานลาวที่จังหวัดขอนแก่นแทน ซึ่งจะเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า เพราะญาติจ่ายค่าผ่านด่านเพียง 200 บาท และสามารถพักอยู่ได้นานถึง 3 วัน โดยส่วนใหญ่ญาติพี่น้องที่เดินทางมาเยี่ยมจะใช้วิธีการนั่งรถโดยสารระหว่างประเทศหรือเหมารถจากประเทศลาวมาพร้อมกันหลายครอบครัว โดยจะอาศัยอยู่ในบ้านพักใกล้โรงงานประมาณ 2-3 วัน แล้วค่อยเดินทางกลับประเทศลาว หรือหากเป็นช่วงปิดเทอม ลูกของแรงงานก็จะเดินทางมาด้วย และอาศัยอยู่ในจังหวัดขอนแก่นประมาณ 1 สัปดาห์-1 เดือน โดยส่วนใหญ่ครอบครัวของแรงงานจะพักที่ห้องพัก และไปเที่ยวตามห้างสรรพสินค้าในเมืองขอนแก่น แสดงให้เห็นถึงการไหลเวียนของผู้คนจากประเทศลาวมายังประเทศไทย อันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ข้ามชาติที่เกิดขึ้นจากแรงงานและครอบครัวของคนลาว

2.2 ครอบครัวยุคใหม่ของแรงงานกับการเป็นผู้ประกอบการข้ามชาติ

ครอบครัวยุคใหม่ของแรงงานที่มาเยี่ยมแรงงานที่ประเทศไทย จะใช้โอกาสในการมาเยี่ยมแรงงานไปท่องเที่ยว และจับจ่ายซื้อสินค้าที่ห้างสรรพสินค้าและตลาดในเมืองขอนแก่น โดยนิยมไปซื้อของที่ซูเปอร์มาร์เก็ต และห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ที่ทันสมัย เช่น ห้างบิ๊กซี และตลาดค้าส่งและค้าปลีก เช่น ตลาดประตูน้ำขอนแก่น สินค้าที่นิยมซื้อส่วนใหญ่จะเป็นของจำเป็น อาหารทะเล เครื่องสำอาง เสื้อผ้า เครื่องครัว ของตกแต่งบ้าน เช่น ผ้าผืน เสื้อ พรม ฯลฯ และสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไป นอกจากการไปซื้อสินค้าเพื่อนำไปใช้ในครัวเรือนแล้ว ครอบครัวยุคใหม่ของแรงงานยังซื้อสินค้าเพื่อนำไปจำหน่ายให้กับคนลาว หรือไปจำหน่ายที่ร้านขายของชำของตนเองที่ลาว การได้มาเลือกซื้อสินค้าด้วยตนเอง ทำให้ได้สินค้าที่ถูกต้องและเป็นที่ต้องการของลูกค้า และได้สินค้าในราคาที่ถูกกว่าที่ประเทศลาว อีกทั้งสินค้าบางอย่างไม่มีจำหน่ายที่ประเทศลาว

นอกจากการนำสินค้าไทยไปจำหน่ายที่ลาวแล้ว ครอบครัวยุคใหม่ของแรงงานที่เป็นนายหน้าแรงงาน ได้ผันตัวเองเป็นผู้ประกอบการข้ามชาติในถิ่นต้นทางเพื่ออำนวยความสะดวกในการข้ามแดนของคนในชุมชน จากการศึกษาพบว่ามีการให้บริการรถรับส่งแรงงานกลับบ้านเกิด การรับฝากสิ่งของและฝากเงินให้กับครอบครัวยุคใหม่ที่บ้านเกิด รวมทั้งรับส่งญาติพี่น้องที่ต้องการมาเยี่ยมแรงงานที่จังหวัดขอนแก่นด้วย ขณะที่ครอบครัวยุคใหม่ใช้โอกาสที่การมาเยี่ยมแรงงานนำสินค้าจากลาวมาขายให้แรงงานลาวที่จังหวัดขอนแก่น ด้วยการนำสินค้าลาวที่แรงงานคุ้นเคยมาจำหน่าย เช่น ขนมปังบาแกลด์ เส้นก๋วยจั๊บ เส้นผัด บุกหรี และสุรา เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าครอบครัวยุคใหม่เป็นผู้ประกอบการข้ามชาติอย่างหลากหลาย

กล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ข้ามชาติ ทำให้ครอบครัวยุคใหม่ของแรงงานที่เป็นนายหน้าแรงงานได้ผันเป็นผู้ประกอบการข้ามชาติด้วยการให้บริการขนส่งข้ามแดนเพื่อรับส่งผู้คน บริการรับฝากสิ่งของและฝากเงินไปให้ครอบครัวยุคใหม่ที่บ้านเกิด ขณะที่ครอบครัวยุคใหม่ของแรงงานเมื่อมาเยี่ยมแรงงานก็นำสินค้าลาวมาจำหน่ายให้แรงงานลาว และเมื่อกลับไปบ้านเกิดก็นำสินค้าไทยไปจำหน่ายที่ลาวด้วย แสดงให้เห็นถึง

การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของประเทศลาวกับประเทศไทย เกิดการไหลเวียนของสินค้าและบริการข้ามแดน

บทสรุป

แรงงานลาวในจังหวัดขอนแก่น มีความสัมพันธ์ข้ามชาติกับครอบครัวและชุมชนที่มาจากด้วยปฏิบัติการที่หลากหลาย ได้แก่ การสื่อสารข้ามแดน การส่งเงินกลับบ้านเกิด การสนับสนุนการผลิตทางการเกษตรของครัวเรือน การเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิด การบริโภคสินค้าข้ามแดน การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและเครือญาติ และการเป็นผู้ประกอบการข้ามชาติ ขณะเดียวกันครอบครัวก็มีปฏิบัติการรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติกับแรงงาน ด้วยการเดินทางมาเยี่ยมแรงงานลาวที่ประเทศไทย และการเป็นผู้ประกอบการข้ามชาติ งานวิจัยจึงเสนอว่าความสัมพันธ์ข้ามชาติของแรงงานลาว เป็นความสัมพันธ์ที่หลากหลายทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการของตัวแรงงานเองและจากครอบครัวของแรงงาน

ข้อค้นพบส่วนหนึ่งของงานวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของ Thongyou & Ayuwat (2006) ที่ศึกษาแรงงานลาวในจังหวัดหนองคาย อุบลราชธานี สุรินทร์ ขอนแก่นและชลบุรี ที่พบว่าแรงงานลาวมีเครือข่ายทางสังคมและมีการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่หลากหลายทั้งในประเทศลาวและประเทศไทย และสอดคล้องกับงานของ Panyakaew (2012: 18-19) ที่ศึกษาชาว ลื้อข้ามแดน ที่พบว่าชาว ลื้อมีปฏิบัติการที่หลากหลายในการรักษาความสัมพันธ์กับบ้านเกิดที่เมืองยอง รัฐฉาน ประเทศพม่า ด้วยการพยายามติดต่อสื่อสารกันอย่างสม่ำเสมอ และธำรงรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างกัน ผ่านการเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิด การส่งเงินช่วยเหลือเพื่อการรักษาพยาบาล ที่อยู่อาศัย และกิจกรรมทางศาสนา การฝากสิ่งของผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการที่ชาว ลื้อข้ามแดนเป็นผู้รักษาความสัมพันธ์เพียงฝ่ายเดียว แต่งานของผู้วิจัยพบว่าครอบครัวของแรงงานมีปฏิบัติการรักษา

ความสัมพันธ์ข้ามชาติกับแรงงานด้วย ทั้งการเดินทางมาเยี่ยมแรงงานและยังผันตัวเองเป็นผู้ประกอบการข้ามชาติด้วย ซึ่งให้เห็นถึงความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมระหว่างไทยกับลาว การไหลเวียนของผู้คน สินค้า และวัฒนธรรมของสองประเทศ

บทความนี้จึงนำเสนอข้อถกเถียงว่าไม่ใช่เพียงแรงงานที่จะมีปฏิบัติการรักษาความสัมพันธ์ข้ามชาติกับครอบครัว แต่หากบริบทพื้นที่ถิ่นต้นทางและปลายทางที่มีระยะทางที่ไม่ไกลมากนัก และความสะดวกในการข้ามแดนอย่างเสรีของประชากรในรัฐชาติที่มีพรมแดนติดต่อกัน ได้ส่งผลให้ครอบครัวของแรงงานเป็นฝ่ายมีปฏิบัติการรักษาความสัมพันธ์กับแรงงานในถิ่นปลายทางด้วย

การศึกษานี้ยังมีความสอดคล้องกับงานของกวาร์นิโซ (Guarnizo, 2003) ซึ่งเสนอว่าการรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของแรงงานกับสังคมที่ตนเองจากมา ส่งผลให้เกิดความต้องการในการติดต่อสื่อสารและการเดินทางข้ามพรมแดน ซึ่งในงานวิจัยนี้ก็พบว่าในกลุ่มแรงงานข้ามชาติลาวภายใต้ MOU มีความต้องการใช้บริการเติมเงินในการสื่อสารกลับบ้านเกิด และการใช้บริการรถรับประจำทาง รถเหมา เพื่อเดินทางกลับและฝากสิ่งของ ทำให้เกิดผู้ประกอบการข้ามชาติรายย่อยที่ริเริ่มธุรกิจบริการดังกล่าว รวมทั้งเกิดผู้ค้าขายรายย่อยอีกมากมาย ปรากฏการณ์นี้บังเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่มีแรงงานลาวข้ามชาติทำงานในโรงงานเพียงประมาณ 200-500 คนเท่านั้น จึงเป็นที่น่าสนใจว่าในบางท้องถิ่นของประเทศไทยที่มีแรงงานข้ามชาติเป็นจำนวนมาก ขนาดของธุรกิจรายย่อยข้ามชาติก็น่าจะเป็นธุรกิจที่มีความสำคัญยิ่งดังที่กวาร์นิโซ (Guarnizo, 2003) ได้เสนอไว้

References

- Guarnizo, L.E. (2003). The economics of transnational living. **International Migration Review**, 37(3), 666-699.
- Guarnizo, L.E. and Diaz, L.M. (1999). Transnational migration: A view from Colombia. **Ethnic and Racial Studies**, 22(2), 397-421.

- Kerdmongkol, A. (2012). *Raengngan kamchat chao Pa-o jak Pama nai Krungthep: Cheevit kham promdaen bon puentee khong ammad lae kantorong*. (In Thai) [Pa-O migrant workers in Bangkok: Powers and negotiation in transnational life]. Bangkok: Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University.
- Khaopanya, K. (2011). *Raengngan oppayop Pama nai Changwat Isan Nakorn khong pak Isan*. (In Thai) [Myanmese migrant workers in Isan Nakorn province, the Northeast of Thailand]. MA Thesis (Social Development). Graduate School, Khon Kaen University.
- Kwaennoi, K. (2011). *Kunnapab cheevit kan tamngaan khong raengngan oppayop Lao nai satan prakobkan Changwat Khon Kaen*. (In Thai) [Quality of work life of Laos migrant labors in the workplaces in Khon Kaen Province]. Khon Kaen: Faculty of Human and Social Sciences, Khon Kaen University.
- Laongpiw, W. (2006). *Kwamsampan tang sangkom wattanatham kham promdaen: Koranee suksa chao Thaiyai nai puentee chaidae Thai-Pama*. (In Thai) [Cross border socio-cultural relations: A case study of Tai people in Thai-Burmese border]. Bangkok: Office of the National Culture Commission.
- Panyakaew, W. (2012). *Lue khamdaen: Kan doentang khong kon numsaio chao Lue mueng Yong rath Chan prated Pama*. (In Thai) [Trans-border of Lue: The journey of young Lue Mueng yong Shan State, Myanmar]. Chiang mai: Centre for Research and Academic Services, Faculty of Social Sciences.
- Suttisa, C. (2013). *Raengngaan kham chat Lao pak utsahakam nai pak tawan okchiangneua*. (In Thai) [Lao migrant workers in industrial sector in the Northeast]. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Sukklom, P. (2004). *Raengngan Lao oppayop nai pak Isan: Goranee suksa raengngan oppayop changwat Mukdahan*. (In Thai) [Lao migrant workers in the Northeast of Thailand: A case study of migrant workers in Mukdahan]. MA Thesis (Social Development). Graduate School, Khon Kaen University.
- Thongyou, M. and Ayuwat D. (2006). Lao migrant workers in Thailand. In K. Hewison and K. Young (Eds). *Transnational migration and work in Asia*. (pp. 57-74). Oxon and New York: Routledge.

Interview

- Pimlee, S. (Pseudonym). (2015, June 1). *Interview*. Lao migrant workers in Khon Kaen.

Rungrueng, K. (Pseudonym). (2014, September 14). **Interview.** Lao migrant workers in Khon Kaen.

Sangtong, J. (Pseudonym). (2014, January 25). **Interview.** Lao migrant workers in Khon Kaen.